

5. WNIOSKI KOŃCOWE

Przegląd wybranego dorobku teoretycznego związanego z gospodarką przestrzenną w Polsce i na świecie wskazuje na dynamiczny rozwój tej dziedziny nauki i praktyki. Dotychczas jednak próby wyodrębnienia osobnej gałęzi nauki zajmującej się wyłącznie planowaniem przestrzennym, nie znalazły dostatecznego uzasadnienia. Zarówno jej warsztat pojęciowy, jak i metodyka, nie wytrzymały presji innych dziedzin nauki na przedmiot badań, jakim jest przestrzeń. Rozwój gospodarki przestrzennej wiąże się z zaakceptowaniem i wdrożeniem podejścia interdyscyplinarnego. Wymusza to konieczność przejmowania istotnych dla planowania obszarów wiedzy, m.in. wywodzących się z nauk geograficznych, które wzbogacają warsztat naukowy i aplikacyjny planowania przestrzennego.

Przegląd krajowych i zagranicznych publikacji dotyczących zrównoważonego rozwoju wskazuje, że jego zasady powinny być uważane za podstawę gospodarki przestrzennej. Jednocześnie różne środowiska naukowe prowadzą polemiki, w których poszukują odpowiedzi na zasadnicze pytanie: czym jest zrównoważony rozwój i jak w praktyce do niego dążyć? Problem ten wydaje się być zasadniczym dla planowania przestrzennego w Polsce, szczególnie w jego aplikacyjnym wymiarze, który najczęściej sprowadzany jest do spełnienia narzuconego prawem obowiązku opracowania ekofizjografii i przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. Autor pracy stoi na stanowisku, że przez *zrównoważone gospodarowanie przestrzenią, należy rozumieć takie działania planistyczne, które prowadzą do zbilansowanego, szczególnie w stosunku do prognozowanej liczby ludności a także miejsc pracy, rozwoju przestrzennego, opartego na poszanowaniu zasobów, zwłaszcza przyrodniczych.*

Gospodarowanie przestrzenią w Polsce, mimo rozwoju metod badawczych, przeżywa silny regres związany z odwróceniem się jej aplikacyjnej części od wniosków płynących z wyników badań. Wskutek tego jakość kreowanej przestrzeni jest coraz niższa. Teoretycy gospodarki przestrzennej kładą nacisk na racjonalność podejmowanych decyzji oraz na potrzebę ochrony wspólnego dobra, jakim jest przestrzeń. Tymczasem praktyka planowania koncentruje się na wskazywaniu nowych terenów do zainwestowania, nawet

w miejscach, gdzie zabudowa, ze względu na uwarunkowania, w tym środowiskowe, powinna być ograniczana. Dużą negatywną rolę przypisuje się obowiązującym przepisom prawa, które pozwalają na daleko posuniętą swobodę budowlaną. Jednak z analizy przepisów nie wynika obowiązek dopuszczenia budowania „wszędzie i wszystkiego”. Jak wskazano we wcześniejszych rozdziałach, część przedstawicieli środowiska naukowego akcentuje, że gospodarowanie zasobem, jakim jest przestrzeń, oddana została w ręce osób – radnych oraz wójtów, burmistrzów i prezydentów miast, które nie mają odpowiedniego przygotowania merytorycznego do podejmowania tak kluczowych decyzji. Przedstawione w pracy badania wykazały złożoność procesu podejmowania decyzji o przeznaczeniu terenu, którego końcowym efektem są dokumenty planistyczne powstające na lokalnym szczeblu zarządzania. Istnieje zatem konieczność wypracowania metod, które przez edukację środowisk decyzyjnych, będą wspomagać racjonalną gospodarkę terenami, do której zobowiązuje nas m.in. konstytucyjnie umocowana zasada zrównoważonego rozwoju.

Badania ustaleń *studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin woj. mazowieckiego* wykazały dużą różnorodność stosowanych wydzieleń funkcjonalnych oraz oceny przydatności poszczególnych obszarów gminy do zabudowy, np. wskazywanie do zainwestowania terenów narażonych na niebezpieczeństwo powodzi lub terenów o niekorzystnych warunkach gruntowo-wodnych. Dlatego, dla możliwości szerszego stosowania metody, istotne jest podjęcie działań w zakresie standaryzowania delimitacji wydzieleń terenu.

Wykazano, że systemy informacji przestrzennej dostarczają dużej ilości zupełnie nowych kategorii informacji, dotychczas bardzo trudnych do wygenerowania, które wspomagają planowanie miejscowe przez identyfikację zagrożeń dla środowiska i przestrzeni wynikających z uszczuplenia ich zasobów. Jednak, jak wykazano w pracy, mimo tak dużych możliwości analitycznych, w które wyposażone są współczesne programy GIS, ich wykorzystanie w praktyce planowania miejscowego jest niewielkie. Zasoby dostępnej informacji przestrzennej wykorzystywanej w planowaniu miejscowym są bardzo duże, jednak nie wszystkie zostały przetworzone do takiej postaci, która może być zastosowana do analiz przestrzennych. Szczególnie odczuwalny jest brak kluczowej dla planowania przestrzennego informacji o obecnym (plan miejscowy) oraz planowanym (*studium uwarunkowań*) przeznaczeniu terenu. Sytuacja ta, w związku z implementacją do polskiego prawa Dyrektywy INSPIRE, powinna ulec stopniowej poprawie.

Na podstawie analizy *studiów* wykazano słabą skuteczność dotychczasowych metod, których wykorzystanie umożliwiłoby informowanie społeczeństwa o skutkach podejmowanych decyzji dotyczących przeznaczania terenu na różne funkcje, a tym samym poddano w wątpliwość właściwą adaptację zasady zrównoważonego rozwoju do praktyki planowania przestrzennego. W wyniku dokonanej analizy narzędzi wykorzystywanych w planowaniu miejscowym do wspomaganie procesu podejmowania decyzji należy stwierdzić, że **wskaźnikowe metody oceny polityki przestrzennej są obecne w praktyce planistycznej w niewystarczającym stopniu. Ich szersze wykorzystanie może wspomagać gospodarowanie przestrzenią zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.** Metoda ta zawiera grupy wskaźników: gospodarowania terenem, demograficznych, bezpieczeństwa, presji na środowisko i infrastrukturalnych. Wykazano bardzo dużą przydatność WOPP do identyfikacji i zwymiarowania skutków przyjętej polityki przestrzennej w gminach, choć przeprowadzona weryfikacja wskaźników dla wytypowanych do badania gmin wykazała bardzo silną indywidualizację wskaźników, które w znacznej części odnoszą się do uwarunkowań środowiskowych, społecznych, demograficznych i historycznych. Indywidualizacja ta sprawia, że rekomendowane wskaźniki w ograniczonym zakresie mogą być wykorzystywane do porównań w szerszym kontekście geograficznym.

WOPP wymuszają konieczność zindywidualizowanego podejścia do oceny polityki przestrzennej każdej z gmin. Ich podstawą jest wszechstronna inwentaryzacja gminy w ujęciu przyrodniczym, społecznym i gospodarczym oraz wynikające z niej uwarunkowania, które należy odnosić do polityki przestrzennej. Wobec powyższego, rezultaty zastosowania metody wskazują na dużą trudność przenoszenia wytycznych z planów i programów, mających odniesienie do przestrzeni, tworzonych na wyższym szczeblu zarządzania (powiatowym, wojewódzkim, krajowym) na poziom gmin. Realizacja wytycznych i założeń dokumentów wyższego szczebla nie może sprowadzać się do „uśrednienia” zaleceń, lecz należy dostosować je do uwarunkowań gminy.

Wartości wskaźników we wszystkich badanych gminach, szczególnie te dotyczące bezpieczeństwa oraz presji na środowisko pokazują, że rozwój przestrzenny tych jednostek samorządowych odbywa się w sposób przypadkowy, chaotyczny i jest oderwany od uwarunkowań środowiskowych, społecznych i gospodarczych. W każdym z analizowanych przypadków przestrzeń, jako zasób przyrodniczy, traktowana jest jako wartość podrzędna względem rozwoju gospodarczego i oczekiwań mieszkańców. Dlatego też wszystkie badane gminy w praktyce cechują się występowaniem licznych ko-

lizji między środowiskiem przyrodniczym a istniejącym lub projektowanym zagospodarowaniem, które w przyszłości mogą nabrać charakteru sytuacji konfliktowych. Analiza *studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego* opracowanych dla każdej gminy wykazuje wewnętrzną niespójność polityki przestrzennej. W uwarunkowaniach podkreślone są wysokie walory przyrodnicze, wskazana jest konieczność objęcia ochroną znacznych obszarów w gminie oraz brak jest uzasadnienia przeznaczania dużych powierzchni terenu pod zabudowę w związku z prognozami demograficznymi, jakkolwiek część kierunkowa *studium* realizowana jest w całkowitym oderwaniu od uwarunkowań. Najważniejszym elementem decydującym o przyszłym przeznaczeniu terenów są oczekiwania mieszkańców i inwestorów, a także rozmieszczenie infrastruktury technicznej i drogowej. Zastosowanie WOPP umożliwi ustalenie, jaka jest faktyczna skala tych rozbieżności. Wobec prawnego obowiązku respektowania zasady zrównoważonego rozwoju w planowaniu przestrzennym należy stwierdzić, że w analizowanych gminach realizowana polityka przestrzenna narusza tę zasadę.

WOPP z założenia opierają się na prostych analizach przestrzennych. Uzyskane wyniki, nie dają obrazu skumulowanej presji na przestrzeń i wynikających z tego zagrożeń. Wartości wskaźników dowodzą, że zarówno władze gmin, jak i mieszkańcy, często nie rozumieją mechanizmów rządzących gospodarką przestrzenną. Uzyskane rezultaty we wszystkich wytypowanych gminach pokazują, że gospodarowanie przestrzenią ma charakter przypadkowy. Proponowane rozwiązania przestrzenne nie korespondują z potencjałem demograficznym, gospodarczym, społecznym i przyrodniczym gmin. Dlatego też niezbędny jest rozwój edukacji w tym zakresie, np. przez wykorzystanie prognoz oddziaływania na środowisko, które na podstawie zaproponowanych WOPP pokazywałyby skalę i skutki zmian. Wskazane jest zatem dalsze wdrażanie metody i badanie jej realnego wpływu na podejmowane decyzje przestrzenne.